

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ**

КАФЕДРА ТЮРКОЛОГІЇ

**ПРОГРАМА ІСПИТУ
ДЛЯ ВСТУПУ ДО АСПІРАНТУРИ
з відривом та без відриву від виробництва
за спеціальністю 10.02.13. – мови народів Азії, Африки, аборигенних народів
Америци та Австралії (турецька мова)**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Засіданням Вченої Ради
Інституту філології
Протокол № 9
від «22» квітня 2013 року
проф. Семенюк Г.Ф.

Упорядники: к. філол. н., доц. Підвойний В.М.,
к. філол. н., доц. Покровська І.Л.
ас. Михайлова Є.В.

Рецензенти: к. філол. н., доц. Арнаут Т.І.
к. філол. н., доц. Прушковська І.Л.

Програма іспиту для вступу до аспірантури
з відривом та без відриву від виробництва за спеціальністю
10.02.13. – мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії
(турецька мова)

Спеціальність 10.02.13. – мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії (турецька мова) / Упоряд. к. філол. н., доц. Підвойний В.М., к. філол. н., доц. Покровська І.Л., ас. Михайлова Є.В.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вступники до аспірантури із спеціальності 10.02.13 – "мови народів Азії, Африки, аборигенних народів Америки та Австралії" повинні володіти сумою знань та вмінь, передбачених програмами курсів та спецкурсів, що викладались протягом навчального періоду. Вступники повинні мати лінгвістичну компетенцію з практики усного та писемного турецького мовлення, практичної фонетики й практичної граматики, а також з теорії мови, зокрема з теоретичних курсів фонетики, граматики, історії мови, лексикології, стилістики та порівняльної типології.

Програму вступного іспиту з турецької мови розроблено відповідно до навчального плану Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та призначено особам, які здобули освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста або магістра з відповідної спеціальності.

Вступний іспит до аспірантури передбачає перевірку й оцінку сформованості у вступників мовної компетенції та здатності самостійно мислити й реалізовувати здобуті знання в науковій роботі.

Перевірка рівня теоретичних знань із обраної наукової спеціальності проводиться на основі вимог сучасних наукових підходів до вивчення мови. Відповідь вступника з теорії турецької мови (теоретична фонетика, теоретична граматика, історія мови, лексикологія, стилістика, порівняльна типологія) повинна підтвердити достатній рівень володіння ним науковою інформацією стосовно сучасного стану науки про мову, загальної наукової проблематики та методів наукового розгляду мовних явищ, а також історичного розвитку турецької мови, який зумовив її сучасний стан.

Відповідаючи на запитання одного з теоретичних аспектів вивчення мови, вступник повинен повністю розкрити зміст питання, показати своє вміння визначати, систематизувати та інтерпретувати мовні явища, виходячи із загальних закономірностей мовної системи та функціонування мови, а також встановлювати взаємозв'язок мовних і мовленнєвих одиниць під час аналізу конкретного матеріалу.

Джерелами інформації є підручники з турецької мови, мовознавства, наукові статті та монографії вітчизняних та зарубіжних вчених.

СТРУКТУРА ІСПИТУ

Вступний іспит з турецької мови до аспірантури проводиться за екзаменаційними білетами. Білет складається з трьох питань:

1. Читання, літературний переклад та лінгвістична інтерпретація уривку з оригінального наукового тексту турецькою (обсяг 550-600 знаків).
2. Реферування турецькою мовою публіцистичного, художнього або наукового українського тексту (близько 500 друкованих знаків).
3. Теоретичне питання.

Питання перше: Читання, літературний переклад та лінгвістична інтерпретація уривку з оригінального наукового тексту. Обсяг уривку складає 550 - 600 знаків.

Відповідь передбачає читання вголос 10-12 рядків, переклад фрагмента уривку українською мовою без словника.

Інтерпретація тексту включає його лінгвістичний коментар (короткий виклад змісту уривку та комплексний лінгво-стилістичний аналіз).

Питання друге: Реферування турецькою мовою публіцистичного, художнього або наукового українського тексту (близько 500 друкованих знаків). Вступник повинен передати зміст тексту турецькою мовою.

Питання третє: Питання теорії турецької мови. Вступник повинен продемонструвати знання з теорії мови, її сучасного стану, провідних актуальних проблем мовознавства, розуміти, в чому полягає системність мови, взаємозв'язок мови й мовлення та функціонування мовних явищ у мовленнєвому процесі.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання відповідей вступників проводиться за існуючими сталими вимогами і нормами.

Читання, літературний переклад та лінгвістична інтерпретація уривку з оригінального наукового тексту:

“Відмінно” – змістовно та стилістично адекватний переклад правильною українською мовою оригінального турецького тексту обсягом 550-600 знаків. Допускається 1-2 стилістичні помилки.

“Добре” – змістовно та стилістично адекватний переклад правильною українською мовою оригінального турецького тексту обсягом 550-600 знаків. Допускається 5-6 стилістичних помилок.

“Задовільно” – змістовно та стилістично недостатньо адекватний переклад правильною українською мовою оригінального турецького тексту обсягом 550-600 знаків зі змістовними невідповідностями. Допускається 2-3 змістовні помилки.

“Незадовільно” – змістовно та стилістично не адекватний переклад оригінального турецького тексту обсягом 550-600 знаків. Максимальна кількість змістовних помилок – 9-10.

Реферування турецькою мовою публіцистичного, художнього або наукового українського тексту

“Відмінно” – чіткий та змістовно і стилістично адекватний реферативний виклад турецькою мовою основного змісту українського тексту. Допускається 1-2 неточності викладу.

“Добре” – практично адекватний реферативний виклад турецькою мовою основного змісту українського тексту. Допускається 3-5 неточностей викладу.

“Задовільно” – змістовно та стилістично недостатньо адекватний оригіналу реферативний виклад турецькою мовою українського тексту. Допускається 5-6 помилок.

“Незадовільно” – змістовно та стилістично не адекватний виклад турецькою мовою змісту українського тексту. Максимальна кількість помилок – 8-10.

Теоретичне питання:

“Відмінно” – глибокий та повний аналіз, обґрунтований виклад лінгвістичної теми українською мовою із посиланнями на наукові джерела. Допускається 1-2 термінологічні помилки.

“Добре” – глибокий та змістовний виклад теоретичного матеріалу із посиланням на наукові джерела. Допускається 3-4 термінологічні помилки.

“Задовільно” – нечіткий та недостатньо компетентний виклад українською мовою лінгвістичної теми. Допускається 7-8 термінологічних помилок.

“Незадовільно” – поверховий виклад теоретичного питання, нерозкриття суті мовного явища. Термінологічна та концептуальна некомпетентність.

ВИМОГИ ДО РЕФЕРАТУ

Мета реферату: перевірити вміння вступника працювати з науковою літературою, а саме: розуміти концепцію автора, виділити головні тези, показати спроможність оцінювати прочитане та висловлювати власні думки.

Вимоги до змісту реферату

1. Глибоке опрацювання достатньої кількості теоретичних і експериментальних праць до вибраної теми. Це має бути відображено не лише в бібліографії, а й у змісті реферату. Вступник повинен користуватися науковою літературою, написаною не лише рідною мовою, але й іноземними.

2. Обґрунтування та аргументація вибору теми.

3. Всебічне розкриття теми з акцентом на головних проблемах.

4. Логічний і послідовний виклад матеріалу за чітким планом. План повинен бути складеним за питаннями та проблемами теми.

5. Відображення різних підходів та дискусійних питань.

6. Вміння висловити власний погляд на викладене: приєднання до того чи іншого підходу, напряду, ідеї або їхнє заперечення.

Вимоги до оформлення реферату:

1. Обсяг 20 - 25 друкованих сторінок (не враховуючи бібліографічного списку та додатків, якщо вони є) формату А4, шрифт 14, "Times New Roman", інтервал між рядками 1,5.

2. У бібліографічний список включаються теоретичні та експериментальні роботи, подані в алфавітному порядку й оформлені з урахуванням усіх необхідних вимог. Використання літератури іноземними мовами обов'язкове.

3. Реферат має бути охайно оформленим, граматично і стилістично грамотно написаним. Мова написання – українська.

4. У тексті реферату необхідно робити посилання на авторів при наведенні цитат, різних поглядів, при висвітленні того чи іншого питання. Повні вихідні дані вказаної роботи наводяться у списку літератури. Для оформлення списку літератури дотримуйтеся правил бібліографічного опису.

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ

ФОНЕТИКА ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

Взаємозв'язок фонетики з іншими розділами мовознавства. Основні поняття фонетики (фонема, склад, наголос, інтонація, норма). Турецький алфавіт та його походження. Класифікація та характеристика голосних фонем, довгота голосних. Сингармонізм (гармонія голосних та гармонія приголосних). Словесний, фразовий, логічний наголоси. Основні закони історичної фонетики: асиміляція та дисиміляція, спрощення груп приголосних, позиційні зміни голосних, випадання та чергування приголосних.

МОРФОЛОГІЯ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

Аглютинативний характер граматики турецької мови. Співвідношення граматичної системи турецької та слов'янських мов. Граматична категорія як синтез значення і форми. Поділ слів на частини мови, принципи частиномовної класифікації турецької мови. Аналіз різниці частиномовної класифікації турецьких та українських мовознавців.

ІМЕННИК

Морфологічні та граматичні ознаки іменника турецької мови. Граматичні категорії іменників: вираження понять роду, числа, відмінка, категорія присвійності, що передається як лексичним та морфологічним способом. Система відмінювання (семантико-синтаксичне значення відмінків), основні функції відмінків, характер основ, відмінкові афікси. Форма запису іменників у словниках. Утворення іменників, словотворчі та словозмінні афікси. Особливості віддієслівних іменників. Ізафет та види ізафету в турецькій мові.

ПРИКМЕТНИК

Морфологічні та граматичні ознаки прикметника турецької мови. Відмінності між граматичними категоріями прикметника в українській та турецькій мовах. Класифікація прикметників на групи за семантичним значенням та граматичними особливостями. Якісні та відносні прикметники (*niteleme sıfatları*) та афікси їх утворення. Іменна означальна сполука (*ad*

tamlaması). Ступені порівняння прикметників.

ЗАЙМЕННИК

Морфологічні та граматичні ознаки займенника турецької мови. Семантичні розряди займенників: особові, вказівні, питальні, неозначені, зворотній займенник *kendi*.

ПРИСЛІВНИК

Морфологічні та граматичні ознаки прислівника турецької мови. Класифікація прислівників: прислівники часу, місця, кількості, способу дії, ствердження та заперечення; предикативні та якісно-обставинні прислівники. Афікси утворення прислівника. Наголос прислівників.

ЧИСЛІВНИК

Морфологічні та граматичні ознаки числівника турецької мови. Розряди числівників: кількісні, порядкові, розділові, дробові, невизначено-кількісні числівники. Слова *bir* та *tek*. Особливості узгодження числівників з іменниками.

ДІЄСЛОВО

Морфологічні та граматичні ознаки дієслова турецької мови. Аспекти дієслова: позитивний, заперечний, аспект можливості та неможливості. Неозначена форма дієслова. Категорія способу. Категорія часу дієслів. Визначення часу в турецькій мові. Система простих часів у турецькій мові: теперішній час, теперішній-майбутній час, майбутній категоричний час, минулий категоричний час, минулий-неочевидний час; визначений імперфект та невизначений, майбутній-минулий час, теперішній тривалий час, минулий тривалий час, давноминулий час. Модальні форми дієслів. Категорія стану дієслова: основний, зворотній, взаємний, пасивний та спонукальний стани. Складені слова. Перифрастичні форми дієслова. Неособові дієслівні утворення: особливості турецьких дієприкметників та дієприслівників. Синтаксичні функції дієприслівників та дієприкметників.

СЛУЖБОВІ СЛОВА. ПІСЛЯЙМЕННИК

Поняття службових слів турецької мови. Класифікація службових слів: післяйменники-частки та післяйменники-імена. Післяйменники, що керують основним відмінком імен та родовим відмінком займенників. Післяйменники, що керують давальним відмінком, основним відмінком імен та родовим відмінком займенників.

СПОЛУЧНИК

Поняття сполучника в турецькій мові. Класифікація сполучників: єднальні, протиставні, розділові сполучники. Сполучники підрядності. Повторювальні та парні сполучники.

ЧАСТКА

Поєднання часток з лексемами різних частин мови. Експресивні відтінки часток. Модальні слова: *işte, bile, hatta, hep, hiç olmazsa, bari* та інші.

ВИГУК

Класифікація вигуків: твірні та первинні. Вигуки запозичені з інших мов. Відмінки імен, які вживаються з вигуками.

СЛОВОТВІР

Основні способи словотвору у турецькій мові: афіксація (суфіксація), словоскладання. Прості та складні слова. Класифікація афіксів турецької мови. Афіксація як спосіб словотвору у системі дієслова. Словотвір іменників. Словотвір прикметників. Утворення іменників від іменної та дієслівної основи. Утворення дієслів від іменної та дієслівної основи.

СИНТАКСИС ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

Синтагма та речення. Типи речень за комунікативною метою: стверджувальні, питальні, окличні. Типи речень за структурою: прості та складні. Класифікація речень за типом присудка.

ПРОСТЕ РЕЧЕННЯ

Предикація, головні члени речення, способи їх вираження. Просте непоширене і просте поширене речення: ім'я дії на *-dik*, поширений додаток, поширене означення, поширена обставина. Прямий та непрямий додатки. Пасивна конструкція. Вживання часів і способів у простому реченні. Функціональна семантика відмінкових форм (синтаксис відмінків). Функціональна семантика дієслівних форм. Вживання часів і способів у простому реченні турецької мови.

СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ

Синтаксична структура турецької мови у працях турецьких мовознавців. Вживання часів і способів у підрядних реченнях. Складнопідрядні речення з підрядними з'ясувальними. Складнопідрядне речення з підрядними означальними. Складнопідрядні речення з підрядними обставинним. Підрядне речення обставини місця, причини, мети, міри та ступеня, умови (підрядні речення з реальною, нереальною, мало реальною умовами).

ЛЕКСИКОЛОГІЯ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

Основні лексичні пласти сучасної турецької мови. Склад турецької лексики за походженням: успадковані слова та запозичення. Стилїстична диференціація турецької мови. Полісемія, синонімія, антонімія, омонімія у турецькій мові. Фразеологія (прислів'я, приказки, афоризми, крилаті вислови).

ЗРАЗКИ ЗАВДАНЬ НА ІСПИТ

Читання, літературний переклад та лінгвістична інтерпретація уривку з оригінального наукового тексту турецькою.

Текст № 1

Günümüze Kadar Yapılmış Tasnif Denemeleri Türkiye Türkçesi üzerine günümüzde yapılan dilbilgisi çalışmalarını değerlendiren Zeynep Korkmaz konu ile ilgili şunları ifade eder:

“Arap gramerinde konular başlıca isim, fiil ve harf olmak üzere üç ana bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler Osmanlı Türkçesi gramerlerine isim, fiil ve edat olarak aktarılmıştır. Edatlar, isimler ve fiiller gibi anlamlı değil, görevli sözler oldukları için Türkiye Türkçesi gramerlerinde de konuların bir bölümü edatlar kalıbı altında ele alınmış ve bu gruba giren konular kendi içlerinde “son çekim edatları” (gibi, için, kadar, göre, dolayı, sonra vb.), “bağlama edatları” (ve, ile, dahi, ya ... ya, hem ... hem, ne ... ne, vb.), “cümle başı edatları” (ama, ancak, fakat, lakin, yani vb.) ve “ünlem edatları” (arkadaş!, haydi!, hey, işte, hay hay vb.) gibi bir sınıflamadan geçirilmiştir. M. Ergin’in “Türk Dil Bilgisi” adlı gramerinde ve N. Hacıeminoğlu’nun “Türkçede Edatlar” başlıklı araştırmasında böyle bir sınıflandırma yer almıştır. Aynı durum daha başka gramer ve çalışmalarda da görülmektedir.

Bir kısım gramerlerimizde, Türkiye Türkçesinin dil malzemesi eski alışkanlıkla yine Arap grameri ile Fransız ve dolayısıyla batı gramerleri kalıplarına sokulmuş ve konuların sınıflandırılmasında bu yöntemle dayanılmıştır. 1921 yılında yayımlanmış olan J. Deny’nin grameri konuların ele alınış ve işleniş bakımından bir dönüm

noktası oluşturur. Ancak, Deny, bu hacimli eserini Fransız üniversite öğrencilerine Türkçeyi öğretmek amacı ile yazdığından, eserde Fransız dilinin kalıpları egemendir. Sözcüklerin sınıflandırılması bakımından da Arap dilinin kalıplarına uyulmuştur.

Türkçenin bütünü üzerinde duran Danimarkalı Türkolog K. Grønbech ise, Türkçedeki bütün kelimeleri isim ve fiil olarak iki ana gruba ayırmıştır. Grønbech, konuya gramer öğelerinin kökeni açısından yaklaştığı için edat, zarf, zarf-fiil gibi gramer öğelerini de asıl yapıları açısından isim ya da fiil grubuna sokmuştur.

Türkiye Türkçesinin gramer konularını sınıflandırırken hem genel çizgileri ile türler hem de kelime sınıflarının gösterdiği farklı belirtiler üzerinde durmuş olan A. N. Kononov da ikili bir sınıflamayı benimsemiş görünür. Ancak, Kononov gramerinde de yöntem bakımından Rus dilinin etkisi göze çarpmaktadır.

Yerli gramer yazarlarının bir kısmı da konuları Türkçenin yapı ve işleyiş özelliklerine göre değerlendirerek doğrudan doğruya isim (veya ad), sıfat, zamir, zarf, fiil, edat, bağlaç ve ünlem olmak üzere sekiz söz sınıfına ayırmışlardır.

Konuların sınıflandırma ve adlandırılmalarında yer yer Fransız gramer kalıp ve terimlerinin etkisi de görülmektedir. Söz gelişi alt, üst, için, gibi, kadar, göre gibi, ad çekimi eklerinin yerlerini tutan geçici işlevdeki edatlar için, bazı araştırma ve gramerlerde, sınıflandırmaya koşut olarak son çekim edatları terimi kullanılmaktadır. Böyle bir ayırım ve adlandırma Türkçede bir ön çekim

edatlarının da varlığını gerekli kılar. Oysa Türkçede; Alman, Fransız ve İngiliz dillerinde olduğu gibi preposition niteliğinde bir ön çekim edatı yoktur. Yalnız postposition karşılık ve görevinde adların sonuna eklenen edatlar vardır. O halde, hem sınıflandırma hem de terimlendirme açısından böyle bir adlandırma yanlıştır. Yalnızca edat kullanımı yeterlidir.”

Bir komisyon tarafından Türkçedeki sözcük türleri konusu üzerine hazırlanan eserde tasnif şu şekilde yapılmıştır. Eserde, öncelikle sözcükler, “ad soylular” ve “eylem soylular” olarak ikiye ayrılmış, daha sonra bunlar da kendi arasında tasnif edilmiştir. “sıfat”, “belirteç”, “adıl”, “ilgeç”, “bağlaç”, “ünlem” ad soylu sözcükler grubunda yer alırken, “eylem” ve “eylemsi”ler de eylem soylu sözcükler grubunda değerlendirilmiştir.

ТЕКСТ № 2

1. Yabancı Dil Kuramları

Yabancı dil öğretimi bugün *uygulamalı dil bilimi*(Alm. angewandte Sprachwissenschaft) içinde ayrı bir alan durumuna gelmiştir .Yabancı dil öğretimine ilişkin birtakım yeni kuramlar ortaya atılmış ve yöntem denemeleri geliştirmiştir. Bunun sonucunda yabancı dil öğretim yöntemlerinin sayısı yaklaşık kırka ulaşmıştır.

Yabancı dil öğretimini *ruh bilimi, toplum bilimi, eğitim bilimi* gibi bilim dallarından soyutlama olanağı yoktur. Çünkü yabancı dil öğretim yöntemleri, dil bilimi kuramlarının yanı sıra, anılan bu alanların kuramlarından da yararlanmaktadır.

Yabancı bir dil, ya herhangi bir *yönlendirme olmaksızın*(Alm. ungesteuerter Spracherwerb) ya da *yönlendirme yolu ile*(Alm. gesteuerter Spracherwerb) edinilir. Birincisi doğal yolla, ikincisi ise ders yoluyla öğrenilir. Yönlendirme olmaksızın, doğal ortamda dil öğrenme süreci *dil edinimi* terimiyle karşılanmakta ve *ikinci dil* olarak tanımlanmaktadır.

Yönlendirme yolu ile öğrenilen dil için ise *dil öğrenme* terimi kullanılmakta ve bu, *yabancı dil* olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla yönlendirmeli ve yönlendirmesiz dil öğrenme, *ikinci dil öğrenmek* ve *ikinci dil edinmek* terimleriyle birbirinden ayrılmaktadır. Yönlendirmeli ve yönlendirmesiz öğrenilen her iki süreç *ikinci dil edinimi* terimiyle karşılanmaktadır.

İkinci dil öğretimi alanında birtakım kuramlar ortaya çıkmıştır. LADO ve FRIES'in geliştirdiği *karşılaştırmalı-kuram* (Alm. kontrastive Hypothese), ilk öğrenilen dille ikinci öğrenilen dilin karşılaştırılması yoluyla dil öğrenme sürecinin gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Bu nedenle dil öğrenen kişi her iki dil arasında benzerlikler arar. İkinci dil ve ana dildeki yapı benzerlikleri ikinci dilin kolay öğrenilmesine, dillerdeki farklılıklar ise öğrenmede zorluğa neden olacak ve bunun sonucunda hatalar oluşacaktır. Dolayısıyla ikinci dili öğrenme sürecinde ilk öğrenilen dile ait dil bilgisel(Alm. grammatisch), sözlüksel (Alm. lexikalisch), edimsel (Alm. pragmatisch), sözdizimsel (Alm. syntaktisch), ses bilgisel (Alm. phonetisch) ve biçim bilimsel(Alm. morphologisch) gibi özellikleri ikinci dile aktarılmakta ve dil öğrenen kişi öğrenme sürecinde *aktarım-stratejisi* olarak adlandırılan bir yol izlemektedir. Aktarım, *olumlu*(Alm. Äquivalenz) ve

olumsuz(*Alm. Interferenz*) olmak üzere iki türlü gerçekleşmektedir.

İkinci dili öğrenen kişinin eğer birinci ve ikinci dili paralel sözcükler içeriyor ve paralel biçim bilimsel, sözdizimsel, anlambilimsel vs. özellikler gösteriyorsa, öğrenme sürecinde *olumlu aktarım* söz konusu olacaktır. Eğer birinci ve ikinci dil farklı yapılara sahipse, *olumsuz aktarım* gerçekleşecektir. Aktarım olayında her iki dile de aktarımların yapılması söz konusudur, yani yabancı dilin kimi özellikleri de ana dile taşınabilir.

ТЕКСТ № 3

Dil bilgisi öğretimi, öğrencinin gözlem yoluyla ana dilinin canlı işleyişini daha iyi kavrayıp kullanmasını amaçlar. Dil bilgisi öğretiminin amacı, öğrenciye sadece bir takım tanım ve kurallar belletmek değildir. Türkçe dersinde öğrencinin edinmesi gereken temel davranışlardan biri, sözcüklerin söz dizimindeki kullanımına göre türlerini tanımadır.

Niteleme sıfatları da söz diziminde, kullanım özelliklerine göre kazandıkları anlam ve görevleriyle öğretilirler. Zira düşüncelerimiz cümle olarak biçimlenmektedir. Niteleme sıfatlarının öğretimi İlköğretim Türkçe Dersi Programı'nda -özellikle 6. sınıf programında- geniş yer tutmaktadır. Söz diziminde niteleme sıfatlarını tanıyıp kullanabilmek, adı geçen programda kazandırılması hedeflenen bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dil bilgisi öğretiminde sözcük türlerinin şekline ya da anlamına dayalı bir uygulanması benimsenmesi konusunda kesinlik yoktur. Araştırma, niteleme sıfatlarının öğretime dönük kullanımında anlamlarına gruplandırılması ile bunların değişik öğretim uygulamalarıyla işleniş arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaya yöneliktir.

Dil adını verdiğimiz anlaşma sistemi asıl görevi haberleşme (komünikasyon) olan fonksiyonel bir dizgedir. Bilindiği gibi, haberleşme gereksinimleri hem dilin kendisinin, hem de dilin bütün unsurlarının özünü ve yapısını belirler. Dil sisteminin yapısal (strukturel) özelliklerini belirleyen önemli bir başka faktör de gramer şekilleri arasındaki ilişkilerdir.

Dilsel etkinlik her şeyden önce bir anlamlama etkinliğidir. Bu niteliğiyle de her şeyden önce bilişsel bir etkinliktir. İnsan dilinin işleyişi iki temel kavramsal belirleme işlemine dayanır: Niteliksel belirleme ve niceliksel belirleme. İşte Niteleme İşlevli Sıfatlar da; içeriği daha önceden oluşturulmuş olan kavramların tanımlayıcı, ayırıcı, öznelleştirici özelliklerinin belirlenmesi işleminde görev almaktadır. Niteleme İşlevli

Sıfatlar, esasen bizim kavramları/nesneleri/kişileri vs. algılama biçimlerimizi yansıtan öznel değerlendirmelerimizin/ölçümlerimizin göstergeleridir. Genellikle bir tanım yaparken, ya da bir şeyi anlatırken, tanımladığımız ya da anlattığımız nesnenin özelliklerini, niteliklerini hep Niteleme Sıfatları yardımıyla ortaya koymaktayız.

Niteleme; bir adı, belli özelliklerini göz önüne alarak, aynı kümede yer alan öteki adlardan ayırmaya (yeni bir alt küme oluşturmaya, küme daraltmaya) ya da bu ad hakkında ek bilgiler vermeye (söz konusu adı yeni bilgilerle donatmaya) yarar. Bilindiği gibi, dilde ad soyut bir kavramdır. Ve aynı özelliklere sahip bütün

birimleri bir küme kapsamında toplamaktadır. Yani, tek başına ele alınan ad çok geniş kapsamlıdır. Bir adı kullanıma soktuğumuzda, ona kullanım amacına uygun bir belirlenim değeri vermek gerekir.

Реферування турецькою мовою публіцистичного, художнього або наукового українського тексту

Текст № 1

Частини мови належать до найповніше описаних розрядів слів, оскільки в кожній граматиці й у кожному словнику окремо взятої мови повинно бути прийняте якесь рішення стосовно кількості й номенклатури представлених у ній частин мови. Натомість питання про частини мови як особливі категорії чи класи належать до питань, які хоч і мають давню традицію вивчення, усе ж не є вирішеними. Невипадково, деякі дослідники вважають причиною стагнації сучасної лінгвістики зневагу до тих проблем, які не втратили своєї значущості, зокрема, і до проблем частин мови, критерії диференціації яких залишаються непослідовними й неконструктивними. К. Бюлер наголошував, що для семітолога класифікація номінативних слів – це троянда в садах лінгвістики, на якій найбільше колючок. М. Стеблин-Каменський іронічно зауважував, що коли ми розподіляємо слова за частинами мови, тобто стверджуємо, що серед слів є так звані іменники, прикметники, дієслова і т. ін., ми робимо те ж саме, якби ми, підсумувавши те, що ми знаємо про людей, які нас оточують, сказали, що серед них є блондини, є брюнети, є математики, є професори, а є й розумні люди. Однак попри жорстку критику частиномовної класифікації й проголошувану фіктивність частин мови, науковці, якщо сфера їхніх інтересів стосується цього предмета, використовують номенклатуру й понятійну базу частин мови, нібито забувши про те, що відкинули їх на попередній сторінці свого наукового твору. Отже, незважаючи на труднощі щодо проблеми частиномовної диференціації, існування частин мови не підлягає сумніву. Один із засновників Копенгагенського лінгвістичного гуртка, датський лінгвіст В. Брьондаль свого часу висунув гіпотезу, згідно з якою другою найважливішою ознакою слова є належність до певної частини мови, а протиставлення різних частин мови має бути властивим усім людським мовам. Дослідник розглядав частини мови як цілісну систему, кожний елемент якої існує й має значущість лише через відношення, що пов'язують його з іншими елементами.

Проблема частиномовної диференціації існувала ще з часів давніх індійських і грецьких граматики (IV ст. до н. е.), у яких було виокремлено чотири частини мови: ім'я, дієслово та дві службові. В Александрійській школі (II ст. до н. е. — II ст. н. е.) список частин мови був сформований за семантико-граматичним принципом класифікації з восьми: імені, дієслова, дієприкметника, члена, займенника, прислівника, прийменника та сполучника. Представник цієї школи Діонісій Фракійський розрізняв імена та дієслова так: перші є відмінюваними й позначають тіло чи річ; другі — безвідмінковими, що мають час, особу й число і представляють дію чи стан.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Алиев Р.М.* Вопросы восточной филологии / Р.М. Алиев. – Баку, 1984. – 453 с.
2. *Ахманова О.С.* Словар лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – Советская энциклопедия, 1966. - 606 с.
3. *Ахунзянов Э.М.* Контрастивная граматика: морфология русского и тюркских языков: [учеб. пособие] / Э.М. Ахунзянов. – Казань.: Издательство Казанского университета, 1987. – 152 с.
4. *Бархударов Л.С.* Язык и перевод / Л.С. Бархударов. – М., 1975. – 345 с.
5. *Баскаков Н.А.* Историко-типологическая морфология тюркских языков / Н.А. Баскаков. – М.: Наука, 1979. – 274 с.
6. *Бондарко А. В.:* К вопросу о функциях в граматике // Изв. РАН. Сер. лит. и яз. – Т. 51. – 1992. – № 4. – С. 14-26.
7. *Булаховський Л.А.* Нариси з загального мовознавства / Л.А. Булаховський. – К.,1959. – 450 с.
8. *Виноградов В.В.* История лингвистических учений: [учеб. пособие] / В.В. Виноградов. - М.: Высшая школа, 2005. – 559 с.
9. *Гузев В.Г.* Опыт построения понятийного аппарата теории турецкой грамматики: [учеб. пособие на турецком языке] / В.Г. Гузев, О. Денизли-Йылмаз. – Санкт-Петербург, 2004. – 134 с.
10. *Елизарова Г.В.* Культура и обучение иностранным языкам / Г.В. Елизарова. – СПб.: КАРО, 2005. – 352 с.
11. *Кацнельсон С.Д.* Типология языка и речевое мышление / С.Д. Кацнельсон. – Академия наук УССР, Институт Языкознания, 1972. - 215 с.
12. *Кононов А.Н.* Грамматика современного турецкого литературного языка / А.Н. Кононов. – М., 1956. – 570
13. *Кузнецов П.И.* Учебник турецкого языка. Завершающий курс / П.И. Кузнецов. – М., 2000. – 375 с.
14. *Кочерган М. П.* Вступ до мовознавства / М.П. Кочерган. – К.: Академія , 2006. – 350 с.
15. *Морська Л.І.* Інформаційні технології у навчанні іноземних мов: [навчальний посібник] / Л.І. Морська . – Тернопіль: Астон, 2008. – 256 с.
16. *Підвойний В.М.* Основні етапи розвитку турецького мовознавства // Наукова спадщина С.В. Семчинського і сучасна філологія: зб. наук. пр.: у 2 ч. – К., 2001. – С. 232-238.
17. *Покровська І.Л.* Фонетика сучасної турецької мови: навч. посіб. з аудіо матеріалами / І.Л. Покровська. – К.: Вид.-во “Четверта хвиля”, 2012. – 101 с.

18. *Покровська І.Л.* Джерела виникнення синонімії у сучасній турецькій мові / І.Л. Покровська // Українська орієнталістика. – 2007/2008. – Вип. 2/3. – С. 16-19.
19. *Покровська І.Л.* Прикметникова синонімія у сучасній турецькій мові: [на матеріалі абсолютних синонімів] / І.Л. Покровська // МККС. – 2008. – Вип. 24, ч. 3. – С. 105-110.
20. *Реформатский А.А.* Введение в языкознание: [классический учебник] / А.А. Реформатский. – Аспект Пресс, 1996. – 536 с.
21. *Сорокін С.В.* Турецька й українська мови в системі координат “ВИД – ЧАС – МОДАЛЬНІСТЬ”: Монографія. – К.: ВЦ КНЛУ, 2009. – 341 с.
22. *Сорокін С.В.* Проблема інваріантності-варіантності в межах функціонально-семантичного поля аспектуальності в турецькій, російській та українській мовах / С.В. Сорокін // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. – 2006. – Вип. 12. – С. 122-130.
23. *Сорокін С.В.* Система дієприслівників часу в турецькій та українській мовах у зіставному аспекті / С.В. Сорокін // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2006. – Вип. 17. – С. 323-332.
24. *Сорокін С.В.* Функціонально-семантичне поле екзистенційності та категорія предикативності в турецькій та українській мовах: [досвід зіставно-функціонального дослідження] / С.В. Сорокін // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2007. – Вип. 11. – С. 312-318.
25. *Тенишев Э.Р.* Сравнительная историческая грамматика тюркских языков. Морфология / Э.Р. Тенишев. – М.: Наука, 1988. – 560 с.
26. *Щербак А.М.* Очерки по сравнительной морфологии тюркских языков / А.М. Щербак. – Ленинград : Наука, 1977. – 188 с.
27. *Ağakay M. A.* Kelime yapı yolları / Mehmet Ali Ağakay. – İstanbul: Cumhuriyet Basımevi, 1943. – 72 s.
28. *Atalay B.* Türkçe'de kelime yapma yolları / Besim Atalay. – İstanbul : İbrahim Horoz Basımevi, 1946. – 156 s.
29. *Banguoğlu T.* Türkçenin Grameri / T. Banguoğlu. – Ankara: TDK Yay., 1995. – 650 s.
30. *Başkan Ö.* Lenguistik Metodu / Özcan Başkan. – İstanbul : Multilingual Yay., 2003. – 305 s.
31. *Bayrav S.* Yapısal Dilbilimi / Süheyla Bayrav. – İstanbul : Multilingual Yay., 1998. – 235 s.
32. *Bozkurt F.* Türkçe Çağdaş Dilbilgisi / Faut Bozkurt. – İstanbul : İnhilap Hitaberi, 1994. – 171 s.
33. *Demir T.* Türkçe dilbilgisi / T. Demir. – Ankara, 2000. – 410 s.
34. *Demircan Ö.* Türkiye Türkçesinde kök-ek bileşmeleri / Ömer Demircan. – Ankara : TDK yayınları, 1977. – 126 s.
35. *Deny J.* Türk dili grameri (osmanlı lehçesi) / Jean Deny. – İstanbul : Maarif matbaası, 1941. – 176 s.
36. *Deny J.* Türk dili grameri (osmanlı lehçesi) / Jean Deny. – İstanbul :

- Maarif matbaası, 1942. – 240 s.
37. *Deny J.* Türk dili grameri (osmanlı lehçesi) / Jean Deny. – İstanbul : Maarif matbaası, 1943. - 304 s.
38. *Ediskun H.* Yeni Türk dilbilgisi / Haydar Ediskun. – İstanbul : Remzi Kitabevi, 1993. – 416 s.
39. *Ergin M.* Üniversiteler için Türk dili / M. Ergin. – İstanbul, 2001. – 560 s.
40. *Finch G.* Linguistic Terms and Concepts / Geoffrey Finch. – London : Macmillan Pres, Ltd, 2000. – 82 s.
41. *Gencan T. N.* Dilbilgisi / Tahir Nejat Gencan. – İstanbul : Ahmet Sait Matbaası, 1971. – 200 s.
42. *Gencan T. N.* Yeni Dilbilgisi / Tahir Nejat Gencan. – İstanbul : Ahmet Sait Matbaası, 1946. – 158 s.
43. *Göksel A.* Turkish: a comprehensive grammar / A. Göksel. – NY, 2005. – 690 s.
44. *Koç N.* Yeni dil bilgisi / N. Koç. – İstanbul, 1992. – 356 s.
45. *Korkmaz Z.* Gramer Terimlerli Sözlüğü / Zeynep Korkmaz. – Ankara : TDK Yay., 1992. – 132 s.
46. *Lewis G.L.* Turkish grammar / G.L. Lewis. – Oxford : The Clarendon Press, 1967. – 306 p.
47. *Martinet A.* İşlevsel Genel Dilbilim / Andre Marinet. – İstanbul : Multilingual Yay.,1998. – 207 s.
48. *Swift B.* A reference grammar of modern Turkish / B. Swift. – Indiana University : Bloomington, 1963. – 310 p.